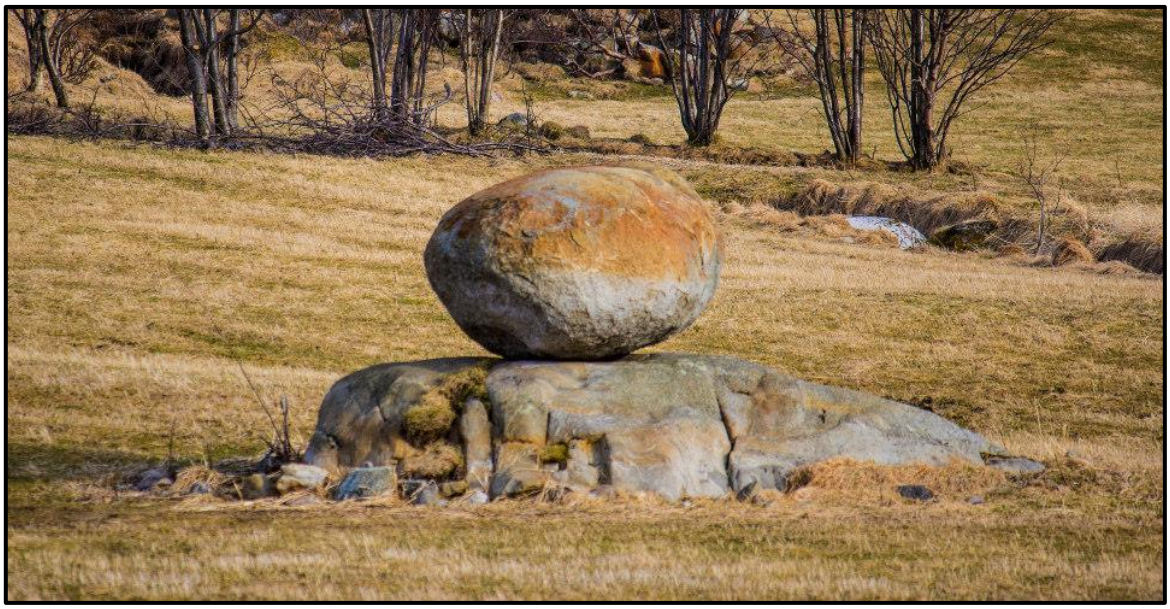
Sortland kommune

Hadsel kommune
Et hav av muligheter

Utkast til

Jordvernstrategi for Sortland og Hadsel kommuner 2026-2036

Innhold

Forord ... 4
1 Formål ... 4
2 Hva er jordvern og hva betyr det? ... 5
3 Kunnskapsgrunnlag, Hadsel kommune ... 6
3.1 Arealressurser ... 6
3.2 Hvordan brukes jordbruksarealene i Hadsel kommune: ... 6
3.3 Hva kan dyrkes opp til fulldyrket jordbruksjord? ... 7
3.4 Dyrkbar jord fordelt på klimasoner ... 7
3.5 Antall jordbruksbedrifter i Hadsel kommune ... 8
3.6 Historiske tall, jordbruksbedrifter i kommunen ... 8
3.7 Hva regnes som dyrka eller dyrkbar jord? ... 9
3.8 Jordkvalitet i Hadsel kommune ... 10
3.9 Verdiskapning i jordbruket ... 10
3.10 Omdisponering av jordbruksjord, tall fra 2015 til 2024 ... 11
3.11 Klimaendringer og jordbrukets rolle ... 12
4 Kunnskapsgrunnlag, Sortland kommune ... 13
4.1 Arealressurser ... 13
4.2 Hvordan brukes jordbruksarealene? ... 13
4.3 Hva kan dyrkes opp til fulldyrket jordbruksjord? ... 13
4.4 Dyrkbar jord fordelt på klimasoner ... 14
4.5 Antall jordbruksbedrifter ... 14
4.6 Historiske tall – jordbruksbedrifter i kommunen ... 15
4.7 Jordkvalitet i kommunen ... 15
4.8 Verdiskaping i jordbruket ... 16
4.9 Verdiskaping for ulike produksjoner i Sortland ... 16
4.10 Omdisponering av jordbruksjord ... 17
5 Felles kunnskapsgrunnlag ... 18
6 Føringer for jordvernstrategien ... 22
6.1 Nasjonale føringer ... 22
6.2 Regionale føringer ... 22

6.3 Lokale føringer 23
6.4 Jordvern – NIBIO 23
6.5 Lovgrunnlag 24
7 Mål og delmål for jordvernet i Hadsel og Sortland kommuner 26
8 Strategi og tiltak – slik skal strategien nå målene 28
Referanser 29

Forord

Hadsel og Sortland kommune fikk 01.09.2023 tilskudd til utarbeiding av kommunal jordvernsstrategi på kr. 100 000,- Dette er kommunenes første jordvernsstrategi, som både beskriver mål og nødvendige tiltak for jordvernet i perioden 2026–2036.

Arbeidet med jordvernsstrategien har vært organisert gjennom en prosjektgruppe fra Hadsel og Sortland kommune. Skrivearbeidet startet i 2024 og sluttet i 2025.

1 Formål

Framtidig strategi for jordvern i Hadsel og Sortland kommune skal tjenes som et avklarende verktøy for rasjonelt og bærekraftig jordvern. Dette i områder med andre interesser i forhold til biologisk mangfold og dyreliv, skogbruk, reindrift på Hinnøya, friluftsliv og fremtidig bolig- og fritidsbebyggelse.

Jordvernet er truet med forskjellige utbyggingsinteresser som kan true driftsgrunnlaget til landbruket. I tillegg til dette er jordvern vesentlig viktig for matsikkerhet og forsyning i Hadsel og Sortland kommune. Videre vil arealdisponeringen mellom de forskjellige interessene, være et sentralt element for å oppnå et godt jordvern i Hadsel og Sortland kommune.

Formålet med planarbeidet er å:

- Lage en jordvernstrategi som tar utgangspunkt i at det skal være en åpen og god dialog mellom aktørene og at dette er veien for å komme videre. Samarbeid, tillit kunnskap og respekt mellom interessentene må stå sentralt.
- Lage en jordvernstrategi som tar utgangspunkt i nasjonale, regionale og lokale forhold og som er i samsvar med gjeldende lovverk.
- Lage en jordvernstrategi med klare mål og prioriteringer som må til for å komme dit vi vil, og få de resultater vi ønsker gjennom et handlingsprogram.
- Lage en jordvernstrategi ut fra et faktisk kunnskapsgrunnlag som dokumenterer omfanget av omdisponering av jordbruksjord og synliggjøre de verdiene dette representerer.

- Lage et realistisk handlingsprogram til jordvernstrategien som er tydelig avgrenset og målbar slik at effekten kan synliggjøres. Handlingsprogrammet skal angi hvordan planen skal følges opp de fire påfølgende år eller mer. Det skal revideres årlig, jf. Pbl. 11-2 tredje avsnitt. Handlingsprogrammet må være knyttet til økonomiplanen dersom tiltak gir økonomiske uttellinger for kommunen, jf. Pbl. 11-3 andre avsnitt.

2 Hva er jordvern og hva betyr det?

Jordbruk er en arealkrevende næring, der resultatet av produksjonen henger nøye sammen med kvaliteten og mengden av jordressurser. Norge har relativt lite dyrka jordbruksjord sammenlignet med andre land. Jordbruksarealene utgjør ca. 3 prosent av det norske landarealet. Jordressursene er dermed svært begrenset og behøver derfor et ekstra vern.

Jordvern har i Norge tradisjonelt handlet om å sikre dagens befolkning samt våre etterkommere muligheten til å dyrke mat på egen jordbruksjord. Selv om vern av arealer for fremtidig matproduksjon fortsatt er viktig i forhold til jordvernbegrepet, la regjeringen til grunn et utvidet jordvernbegrep i den oppdaterte jordvernstrategien fra 2021 og i forbindelse med jordbruksoppgjøret i 2023.

Jordvern handler i dag om å bevare jordsmonnet for de verdiene det har for natur og samfunn, nærmere bestemt for å:

- Dyrke mat
- Opprettholde naturmangfold
- Dempe flom
- Dempe CO2-utslipp
- Skape verdier, arbeidsplasser og gode lokalsamfunn

Befolkningen i Norge og resten av verden er økende. For å sikre fremtidig matforsyning må vi ta vare på de tilgjengelige jordbruksarealene. For å opprettholde stabil matsikkerhet i krise og normal tid, er selvberging svært viktig. Et samfunn bør derfor produsere så mye som mulig av maten innbyggerne i landet trenger selv. Det vil si, i et matsikkerhetsperspektiv, vil det være viktig å ivareta produksjonsarealene i alle deler av landet. Slik at

matsikkerheten kan bli tilstrekkelig ivaretatt gjennom ekstremtørke- eller ekstremnedbør - slik at man fortsatt kan produsere mat i resten av landet. Jordvern innebærer derfor å sikre at den beste jordbruksjorden fortsatt blir brukt til å dyrke mat på, og ikke blir omdisponert til andre formål.

3 Kunnskapsgrunnlag, Hadsel kommune

3.1 Arealressurser

I Hadsel kommune, er det 26 689 dekar jordbruksareal, noe som utgjør om lag 4,7 prosent av kommunens landareal (NIBIO arealbarometer). Av dette, er det 16 419 daa fulldyrket jordbruksjord, 3 030 daa overflatedyrket jordbruksjord, 7 172 daa innmarksbeite og 68 daa uklassifisert jordbruksjord.

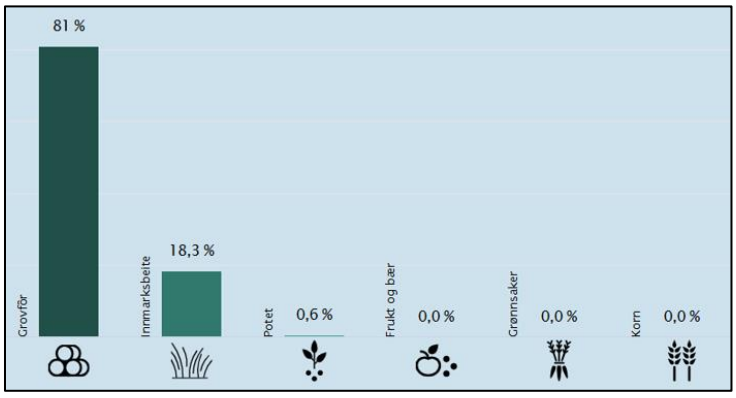
Arealklasse	Dekar	%
Jordbruksareal ▲		
Fulldyrka	16 419	2,9
Overflatedyrka	3 030	0,5
Innmarksbeite	7 172	1,3
Jordbruksareal, uklassifisert*	68	0,0
Skog ▼	217 461	38,3
Bebyggelse og samferdsel ▼	8 630	1,5
Andre arealer ▼	313 558	55,3
Sum	**566 338**	**100**

*Kilde: Arealressurskart AR5, årsversjon 2024, NIBIO. Arealklasse merket * er i hovedsak hentet fra AR50, NIBIO.*

3.2 Hvordan brukes jordbruksarealene i Hadsel kommune:

Av 18 598 daa tilgjengelig jordbruksjord, så brukes 81% av overnevnte areal til grovfôrproduksjon. Videre blir det brukt 18,3% til innmarksbeite og 0,6% til potetproduksjon.

Tall fra 2024:

3.3 Hva kan dyrkes opp til fulldyrket jordbruksjord?

I Hadsel kommune er det kartlagt 36 290 dekar dyrkbar jordbruksjord, som vil si arealer som kan dyrkes opp til fulldyrka jord og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking. Hvorav 73,4% av det registrerte arealene er myrareal.

Dyrkbar jord fordelt på arealtyper	Dekar	%
Overflatedyrka jord	1 132	3,1
Innmarksbeite	1 399	3,9
Skog	5 827	16,1
Åpen fastmark	1 288	3,5
Myr	26 643	73,4
Sum	**36 289**	**100**

Kilde: Dyrkbar jord, årsversjon 2022, NIBIO

3.4 Dyrkbar jord fordelt på klimasoner

Hvor godt egnet den dyrkbare jordbruksjorden er for matproduksjon, er blant annet avhengig av klima og miljø. I Hadsel kommune, ligger 89,6 prosent av arealene i sone «marginal for fôrdyrking» og 10,4% innenfor «godt egnet for grovfôrdyrking».

Dyrkbar jord fordelt på klimasoner		
Sone	**Dekar**	**%**
1 Godt egnet for matkorndyrking	0,0	0,0
2 Marginal for matkorndyrking	0,0	0,0
3 Godt egnet for fôrkorndyrking	0,0	0,0
4 Marginal for fôrkorndyrking	32 505	89,6
5 Godt egnet for grovfôrdyrking	3 785	10,4
6 Marginal for grovfôrdyrking	0,0	0,0
Total dyrkbar jord	**36 290**	**100**

Kilde: Dyrkbar jord, årsversjon 2022, NIBIO

3.5 Antall jordbruksbedrifter i Hadsel kommune

Hadsel kommune har størst produksjon innenfor vinterfôra sauer, deretter kommer slaktegrisproduksjon, amme-kyr, melkekyr og geiter.

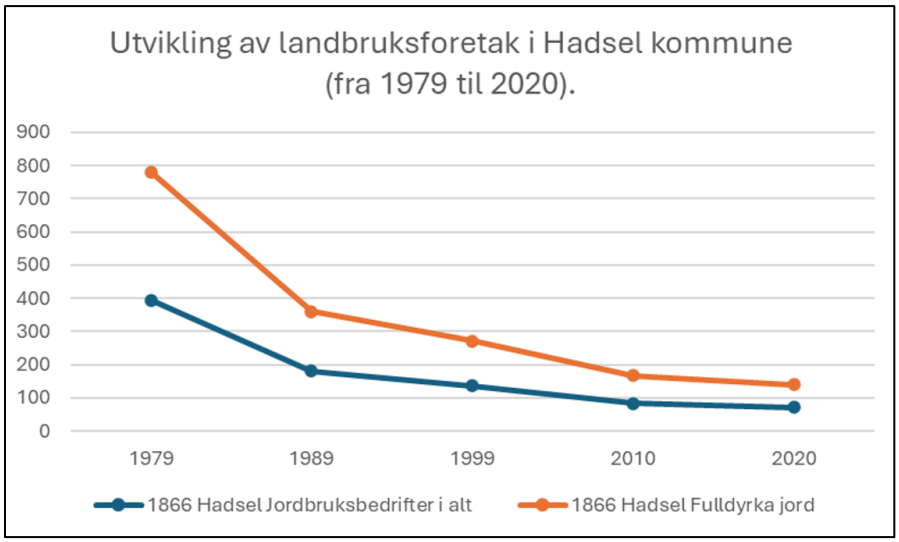
Husdyr	Foretak	Antall dyr
Melkekyr	6	206
Ammekyr	11	330
Vinterfôra sauer	38	4 355
Geiter	2	38
Avlspurker	0,0	0,0
Slaktegris	3	827
Verpehøner	4	13 331
Slaktekylling	0,0	0,0

Kilde: Produksjonstilskudd 2024, Landbruksdirektoratet

3.6 Historiske tall, jordbruksbedrifter i kommunen

Hadsel kommune har dessverre hatt en nedgang på antall jordbruksforetak. Hadsel hadde i 394 registrerte jordbruksforetak i 1979, jf. landbrukstellingen fra SSB. I 2020 hadde kommunen 72 registrerte landbruksforetak. Det vil si en reduksjon på 322 landbruksforetak på 45 år, noe som ikke er gunstig i hht. målene satt i *Totalberedskapsmeldingen* (Meld. St. 9 2024-2025).

Konsekvensene som følge av denne utviklingen er at det nå er ca. 8 155 daa fulldyrket og overflatedyrket jordbruksjord er ute av drift. Noe som utgjør 30,6% av det totale landbruksjorden i kommunen. Sannsynligvis vil disse arealene gro igjen, dersom det ikke blir gjort tilstrekkelige tiltak.

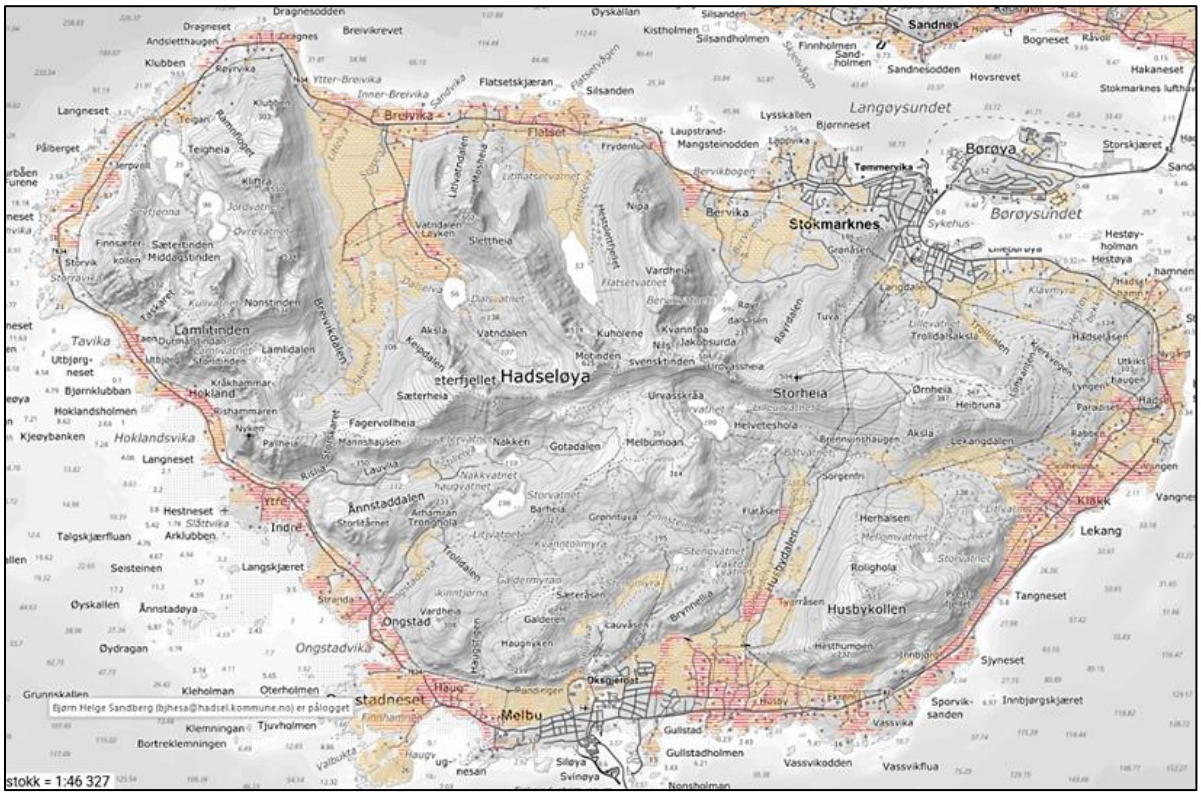

3.7 Hva regnes som dyrka eller dyrkbar jord?

Dyrka jord er:

- Fulldyrket jordbruksjord: Jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløyedybde, og kan benyttes til åkervekster eller eng, og som kan fornyes ved pløying.
- Overflatedyrket jordbruksjord: Jordbruksareal som for det meste er rydda og jevna i overflaten, slik at maskinell høsting kan gjennomføres.

NIBIO produserer arealinformasjon i form av kart, statistikk og tjenester, som blant annet er til stor nytte i arealplanleggingen i kommunen. Slik informasjon er blant annet tilgjengelig i de digitale kartløsningene « NIBIO kilden» og «NIBIO gårdskart». Overnevnte kart ang. jordkvalitet gir en generell vurdering av om jorda er lettdrevet og forholdsvis avlingssikker ved vanlige agronomiske innsatsfaktorer som gjødsling, kalking og grøfting. Jordkvalitetskartet av jordbruksarealene er delt inn i tre klasser: svært god, god og mindre god jordkvalitet. Inndelingen er basert på en vurdering av jordegenskaper som er viktig for den agronomiske bruken av jorda, samt jordbrukets hellingsgrad.

Jordkvalitet

- Svært god jordkvalitet
- God jordkvalitet
- Mindre god jordkvalitet

3.8 Jordkvalitet i Hadsel kommune

NIBIO gjennomførte jordsmonnkartlegging av Hadsel kommune ila. 2024 sesongen. Der de kartla kvaliteten på kommunens jordbruksjord. NIBIO har kartlagt et areal som tilsvarer 15061 daa. Noe som utgjør 77,0% av kommunens samlede arealer innen fulldyrket og overflatedyrket jordbruksjord. Følgende ble kartlagt i Hadsel kommune angående jordsmonnskvalitet:

Organisk materiale		
Dyp organisk jord	2 803	18,6%
Grunn organisk jord	2 012	13,4%
Organisk overflatesjikt over mineraljord	1 326	8,8%
Mineraljord med høyt innhold av organisk materiale i overflatesjiktet	5 465	36,3%
Mineraljord med innslag av organisk jord	329	2,2%
Mineraljord med lavt til middels innhold av organisk materiale	3 127	20,8%
Sum jordsmonnkartlagt	**15 062**	**100,0%**

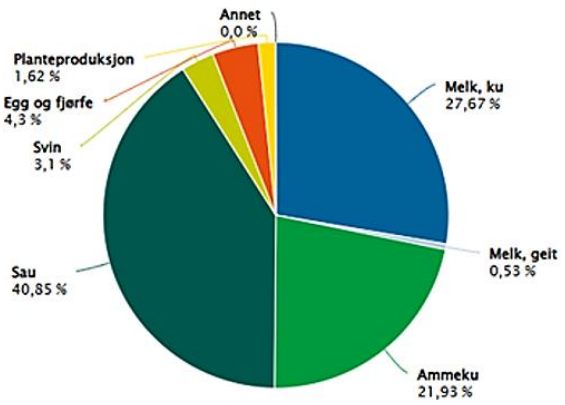
I hht. overnevnte tabell, har kommunen mest arealer innen «*mineraljord*» og «*dyp organisk jord*». Jordkvaliteten anses som god i Hadsel kommune. Deriblant er det et godt potensiale innen drenering av jordbruksarealene i kommunen.

3.9 Verdiskapning i jordbruket

Jf. Menon-rapport-77 «*Ringvirkninger av landbruksbasert næring*».
Verdiskapning er i hht. NIBIO målt som bruttoprodukt inkludert tilskudd. Bruttoprodukt er verdien av produserte varer og tjenester minus vareinnsatsen, og kan ses som betaling for arbeidsinnsats og forrentning av investert kapital. Tallene er hentet fra beregninger gjort av NIBIO, samt statistikk fra SSB.

Landbruksnæringen fungerer ikke isolert, men som en del av et tett integrert økosystem. Det er en gjensidig avhengighet mellom primærprodusenter og deres leverandører. Det vil si alt innen fôrmidler, maskiner, veterinærtjenester, rådgivning og transport. Dette samspillet gjør at verdiskapning i primærleddet også skaper grunnlag for aktivitet i andre næringer og bedrifter, særlig i distriktene.

Det er derfor hensiktsmessig å analysere næringen som helhet, der verdikjeden starter før selve matproduksjonen – samt hvor leverandørleddene er avgjørende for at driften kan opprettholdes (ringvirkninger i landbruksbasert næring i distriktene).

Verdiskaping per produksjon mill. kroner	
Melk, ku	11,44
Melk, geit	0,22
Ammeku	9,07
Sau	16,89
Svin	1,28
Egg og fjørfe	1,78
Planteproduksjon	0,67
Annet	0,00
Sum	**41,35**

Kilde: NIBIO rapport, tall fra 2022

Statistikk fra SSB	
Antall innbyggere	8 184
Totalt areal, km²	567
Jordbruksareal i drift, km²	19
Produktivt skogareal, km²	42
Avvirkning, m³	21
Antall landbrukseiendommer	880
Antall jordbruksforetak	69
Antall sysselsatte i primærnæring	234

Kilde: NIBIO rapport, tall fra 2022

Verdiskaping som bruttoprodukt og sysselsetting	
Bruttoprodukt jordbruk, mill. kr	41,35
Årsverk à 1845 timer, jordbruk	77,71

Kilde: NIBIO rapport, tall fra 2022

Verdiskapningen innen jordbruket i Hadsel er relativt stabilt. I hht. statistikk fra SSB, er antall sysselsatte i kommunen på 234 stk. Antall årsverk i kommunen er registrert for å være 77,7 årsverk.

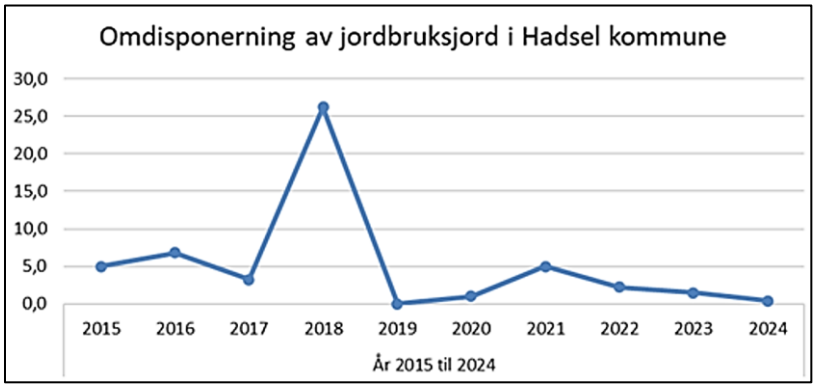
På bakgrunn av overnevnte, er verdiskapningen i landbruket stabilt i Hadsel kommune. Sett dette i betraktning, er det svært viktig å opprettholde stabil produksjon i kommunen, slik at det ikke blir reduksjon i verdiskapningen i kommunen.

3.10 Omdisponering av jordbruksjord, tall fra 2015 til 2024

Omdisponering av jordbruksjord, betyr at det gis tillatelse for at dyrka jord eller dyrkbar jordbruksjord kan brukes til andre formål enn jordbruksproduksjon. I utgangspunktet er det forbudt med omdisponering, men kommunen kan i særlige tilfeller gi en særskilt tillatelse.

KOSTRA-tall omdisponering:

	Areal (dekar)									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Dyrka og dyrkbar jord i alt										
Alle formål										
1866 Hadsel	5.0	6.8	3.2	26.2	0.0	1.0	5.0	2.2	1.5	0.4

Hadsel kommune har hatt lave tall på omdisponering av jordbruksjord, sett bort fra en økende bruk av omdisponering i 2018 på henholdsvis 26,2 daa. Fra 2020 til 2024 har det vært relativt lav omdisponering av dyrka og dyrkbar jordbruks-jord i Hadsel kommune.

3.11 Klimaendringer og jordbrukets rolle

Klimaendringene vil skape større usikkerhet knyttet til jordbruksproduksjon i store deler av verden. Forventede klimaendringer i Nordland vil gi økt gjennomsnittlig årstemperatur, med forlenget vekstsesong, og med økende fare for klimaskader som dårlig overvintring på eng og andre flerårige vekster. Klimaendringene kan også gi muligheter for økt produksjon av korn og hagebruksvekster. Nedbøren vil også øke, og den vil være mer intens. Det vil blant annet kreve driftstilpasninger innenfor både jord og skogbruk. Behovet for tiltak for å forebygge flom, god overflateavrenning og drenering vil øke jf. Jordvernstrategi for Nordland 2025-2028.

I 2022 kom 9,4 prosent av klimagassutslippene fra jordbrukssektoren, noe som tilsvarer 4,6 millioner tonn CO2-ekvivalenter. Utslippene var omtrent 7 prosent lavere enn i 1990 og 2 prosent lavere enn i 2021 (SSB, 2021).

4 Kunnskapsgrunnlag, Sortland kommune

4.1 Arealressurser

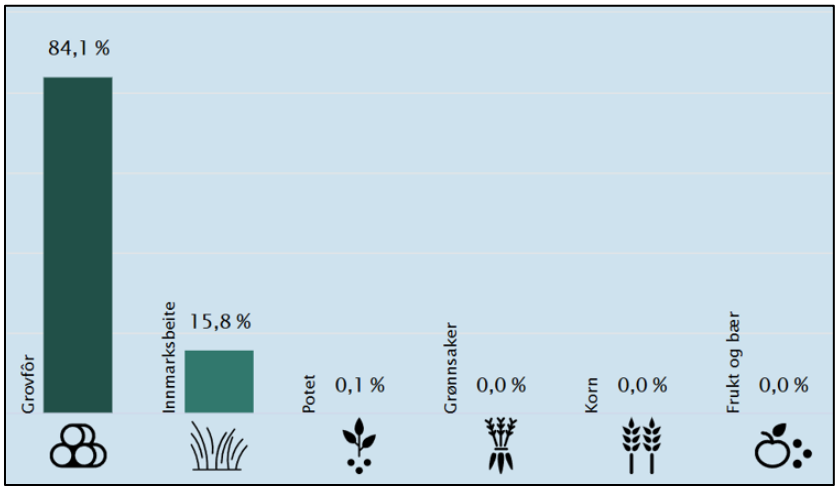
Jordbruksareal, noe som utgjør om lag 3,9 prosent av kommunens landareal ut fra statistikk innhentet fra NIBIO arealbarometer. Jordbruksarealet i kommunen består av 20 086 daa fulldyrket jordbruksjord,1 164 daa overflatedyrket jordbruksjord, 6 669 daa innmarksbeite.

Arealklasse	Dekar	%
Jordbruksareal ▲		
Fulldyrka	20 086	2,8
Overflatedyrka	1 164	0,2
Innmarksbeite	6 669	0,9
Skog ▼	302 482	41,8
Bebyggelse og samferdsel ▼	9 912	1,4
Andre arealer ▼	382 343	53
Sum	**722 656**	**100**

*Kilde: Arealressurskart AR5, årsversjon 2024, NIBIO. Arealklasse merket * er i hovedsak hentet fra AR50, NIBIO.*

4.2 Hvordan brukes jordbruksarealene?

Den tilgjengelige jordbruksjorda er på 21 041 daa, av dette brukes 84,1% av arealet til produksjon av grovfôr. Det resterende arealet består av 15,8% innmarksbeite og 0,1% potetproduksjon.

4.3 Hva kan dyrkes opp til fulldyrket jordbruksjord?

Det er kartlagt 32 803 daa jord som er dyrkbar i Sortland kommune, altså jord som kan dyrkes og som når standardkravene til klima og jordkvalitet for dyrking

av planter. Myrområder består av 23 045 daa av denne jorden, noe som tilsvarer 70,3% av all den dyrkbare jorden i kommunen.

Dyrkbar jord fordelt på arealtyper	Dekar	%
Overflatedyrka jord	1 102	3,4
Innmarksbeite	1 728	5,3
Skog	3 447	10,5
Åpen fastmark	3 481	10,6
Myr	23 045	70,3
Sum	**32 803**	**100**

Kilde: Dyrkbar jord, årsversjon 2024, NIBIO

4.4 Dyrkbar jord fordelt på klimasoner

Hvilken produksjon som egner seg på matjorda varierer ut fra flere faktorer, deriblant hvordan klima og miljø påvirker det gitte området. Området som Sortland kommune forvalter ligger hovedsakelig i klimasone 4 "*Marginal for fôrdyrking*" da det er 83,1% av den dyrkbare jorda. Den resterende dyrkbare jorda 16,9%, ligger i klimasone 5 "*Godt egnet for grovfôrdyrking*".

Dyrkbar jord fordelt på klimasoner		
Sone	**Dekar**	**%**
1 Godt egnet for matkorndyrking	0,0	0,0
2 Marginal for matkorndyrking	0,0	0,0
3 Godt egnet for fôrkorndyrking	0,0	0,0
4 Marginal for fôrkorndyrking	66 339	83,1
5 Godt egnet for grovfôrdyrking	13 492	16,9
6 Marginal for grovfôrdyrking	0,0	0,0
Total dyrkbar jord	**79 831**	**100**

Kilde: Dyrkbar jord, årsversjon 2022, NIBIO

4.5 Antall jordbruksbedrifter

Sortland kommune har flest bedrifter innenfor vanlig husdyrproduksjon, men antall foretak og størrelsen på disse varierer. Den største andelen av husdyrproduksjonen består av vinterfôra sau og melkekyr, deretter kommer amme-kyr, geiter, svineproduksjon og verpehøns.

Husdyr	Foretak	Antall dyr
Melkekyr	14	488
Ammekyr	6	138
Vinterfôra sauer	33	3 398
Geiter	2	16
Avlspurker	1	55
Slaktegris	2	687
Verpehøner	4	1 179
Slaktekylling	0,0	0,0

Kilde: Produksjonstilskudd 2024, Landbruksdirektoratet

4.6 Historiske tall – jordbruksbedrifter i kommunen

I Sortland kommune har det, som i de fleste kommunene, vært en nedgang i antall landbruksforetak. Antall landbruksforetak har sunket fra 265 foretak i 1979 til 64 foretak i 2020, dette utgjør en reduksjon på 201 foretak på 41 år, altså en reduksjon på 76%. De siste 5 årene har antall foretak holdt seg stabil da det har kommet inn nye foretak i like stor grad som det er avsluttet foretak, men trolig vil det synke over tid. Dersom det skjer vil det ha en direkte negativ effekt på selvforsyningen og totalberedskapen både lokalt, regionalt og på landsbasis.

Det kommer flere negative ringvirkninger av at antallet landbruksforetak har gått ned, en av disse er driften av jordbruksjorda i kommunen. Det er per dags dato registrert 7 329 daa full- og overflatedyrket jordbruksjord som mulig er ute av drift, dette tilsvarer 26,4% av den totale jordbruksjorda i kommunen. Dersom disse arealene ikke blir driftet er det stor sannsynlighet for at de blir å gå brakk dersom det ikke ligger tilstrekkelige tiltak for å forhindre at dette skjer

4.7 Jordkvalitet i kommunen

NIBIO gjennomførte jordsmonnkartlegging av Sortland kommune, samt flere av nabokommunene i 2024. Kartleggingen var basert på å hente inn kunnskap og kartlegge kvaliteten på jordbruksjorda i kommunene. De kartla 18 336 daa i Sortland kommune, det vil tilsvare ca. 86% av all full- og overflatedyrket jordbruksjord i kommunen.

Resultatet av kartleggingen i kommunen:

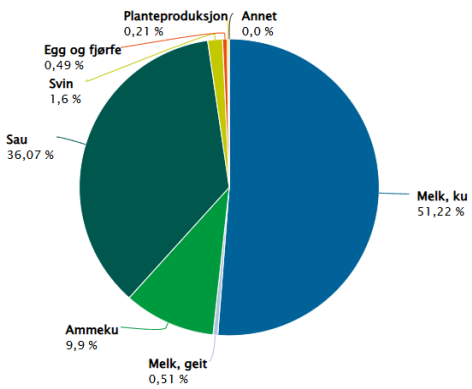
Organisk materiale		
Dyp organisk jord	5 422	29,6%
Grunn organisk jord	3 377	18,4%
Organisk overflatesjikt over mineraljord	2 386	13,0%
Mineraljord med høyt innhold av organisk materiale i overflatesjiktet	3 751	20,5%
Mineraljord med innslag av organisk jord	494	2,7%
Mineraljord med lavt til middels innhold av organisk materiale	2 905	15,8%
Sum jordsmonnkartlagt	**18 336**	**100,0%**

Tabellen over viser at Sortland kommune har størst andel innen "*dyp organisk jord*", "*mineraljord*" og "*grunn organisk jord*". Det anses som en god jordkvalitet i kommunen, og det er god potensial for drenering av arealene i kommunen. Jf. jordsmonnstatistikk fra NIBIO.

4.8 Verdiskaping i jordbruket

Landbruksnæringen er en sentral del av verdiskaping i samfunnet, både direkte og indirekte. Landbruket påvirker direkte gjennom produksjon av både mat og andre råvarer, dette er grunnleggende for den nasjonale selvforsyningen og til videreforedling av ulike nødvendige produkter. Det bidrar også til sysselsetting i flere forskjellige forretninger og bedrifter som veterinærer, maskinforetninger regnskapsbyråer og bank ol. Samspillet landbruksnæringen har for lokal-samfunnet bidrar til verdiskaping og er en del av grunnlaget som gir muligheter for ulike næringer og bedrifter. Derfor er det viktig å se hele bildet av verdi-kjeden fra start til slutt og ringvirkningene som kommer fra landbruket.

4.9 Verdiskaping for ulike produksjoner i Sortland

Verdiskaping per produksjon mill. kroner	
Melk, ku	24,07
Melk, geit	0,24
Ammeku	4,65
Sau	16,95
Svin	0,75
Egg og fjørfe	0,23
Planteproduksjon	0,10
Annet	0,00
Sum	**46,98**

Kilde: NIBIO rapport, tall fra 2022

Statistikk fra SSB	
Antall innbyggere	10 561
Totalt areal, km²	722
Jordbruksareal i drift, km²	22
Produktivt skogareal, km²	50
Avvirkning, m³	8 682
Antall landbrukseiendommer	766
Antall jordbruksforetak	64
Antall sysselsatte i primærnæring	271

Kilde: NIBIO rapport, tall fra 2022

Verdiskaping som bruttoprodukt og sysselsetting	
Bruttoprodukt jordbruk, mill. kr	46,98
Årsverk à 1845 timer, jordbruk	84,17

Kilde: NIBIO rapport, tall fra 2022

Jordbruket i Sortland kommune bidrar til lokal sysselsetting. Ifølge SSB bidrar jordbruket med sysselsetting av 271stk. Et årsverk i jordbruket er regnet til 1 845 t/år, Sortland kommune har 84,17 årsverk i jordbruket. Hvis en på bakgrunn av dette regner hvor mange årsverk hvert foretak driver dersom en antar at det er likt tilsvarer det 1,3 årsverk hver, men slik er det ikke. I kommunen er det både små bruk der hvor bonden har en tilleggsinntekt, og større bruk der hvor gården står for hele eller store deler av inntekten.

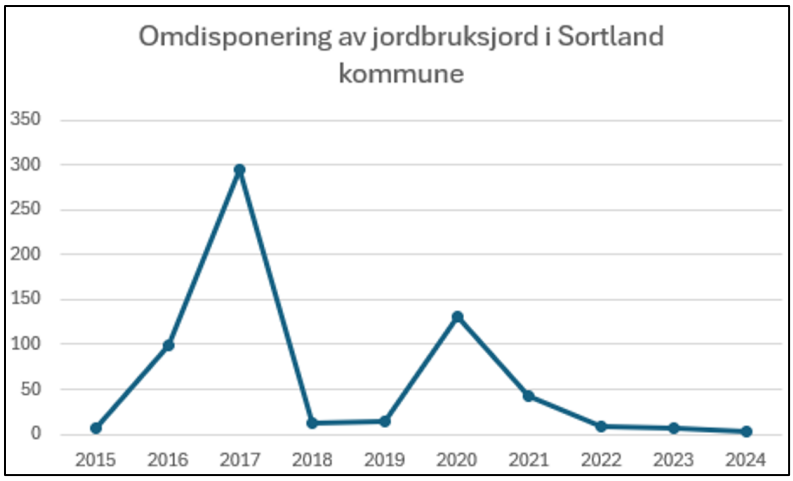
Verdiskapingen i landbruket har vært relativt stabil til tross for at antall foretak har blitt redusert betraktelig over de siste 40 årene. Til tross for at antall foretak har redusert har produksjonen holdt seg relativt lik, i tillegg til dette har utviklingen i landbruket bidratt til nye arbeidsplasser og oppgaver.

4.10 Omdisponering av jordbruksjord

Omdisponering av jordbruksjord i Sortland kommune har variert det siste tiåret. Utgangspunktet er at det ikke skal omdisponeres noe av jordbruksjorda, men det kan bli tillatt i særskilte tilfeller. Hvor mye jord som omdisponeres hvert år blir registrert og kan finnes i kommunens rapportsystem, KOSTRA. Det vil også bli registrert i kommunens reguleringsplaner da det skal være vedtak som er i henhold til jordloven i den forbindelse.

	Omdisponering til andre formål enn landbruk i alt									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
K-1870 Sortland - Suortá	6	99	296	12	14	132	43	9	7	2

Vedr. tall om omdisponering av jordbruksjord for Sortland kommune: Det siste tiåret er det gjennomsnittlig omdisponert 62 daa jord til et annet formål. Dette snittet er ikke spesielt høyt, mer er ikke reelt da det er 3 år som det var omdisponert mye, mens resterende år lite. Kommunen jobber aktivt for at det skal omdisponeres minst mulig jordbruksjord, og det vises på registreringene og statistikken en ser over.

5 Felles kunnskapsgrunnlag

Om jordflytting – utklipp fra "NIBIO rapport VOL.9 nr. 38 – 2023"NIBIO rapport VOL.9 nr. 38:

Dyrka jordbruksjord er mest produktiv der den er dannet fra naturens side gjennom de langvarige jordsmonndannede prosessene. Sett dette i betraktning vil det være samfunnsinteresser innen forsvar og svært nødvendig samferdsel, som gjør det umulig å unngå nedbygging av landbruksjord. Siste alternativ kan da være jordflytting, der andre nødvendige alternativ ikke lar seg gjennomføre. Jordflytting kan medføre til store kostnader, videre er jordflytting en løsning som er med å endre et utbyggingsmønster som medfører en kontinuerlig press mot tettstednære jordbruksområder. Derfor vil jordflytting ikke være en god løsning for jordvernet. Da jordflytting vil bidra til å flytte grensen mellom bebygget areal og jordbruksareal uten å endre på konfliktpotensialet for framtida.

Om kompenserende tiltak – utklipp fra "Strategisk plan for jordvern 2025-2028"

Det er viktig å unngå omdisponering av jordbruksjord. Dersom dette ikke kan unngås, må kompenserende tiltak mulig vurderes. Dersom dyrka jord blir omdisponert til andre formål, må det være en målsetting å bruke matjorda til videre jordbruksproduksjon.

Det er derfor viktig å ha en plan for hvordan jordmassene skal tas vare på, dersom fulldyrka og overflatedyrket jordbruksjord blir vedtatt til andre formål enn jordbruksproduksjon. Tilgjengelige jordmasser kan brukes til å forbedre kvalitet og produktivitet på tidligere jordbruksjord samt nydyrking på "marginale områder".

Planen forteller at det er anbefalt at kommunene i kommuneplanens arealdel gir bestemmelser om at det skal utarbeides jordflyttingsplan når dyrka jord omdisponeres. Slik at kommunen har rettsgrunnlag til å kreve utarbeiding av plan for jordflytting ved formålsendring samt omdisponering av dyrka og dyrkbar jordbruksjord i plan- og byggesaker (strategisk plan for jordvern 2025-2028). Med en plan for jordflytting, kan kommunene bidra å opprettholde og helst øke matproduksjonen, selv om dyrket jordbruksjord blir omdisponert. Ved å flytte jordbruksjord som et avbøtende tiltak for en eventuell utbygging, vil derfor være siste mulige alternativ ved en eventuell omdisponering. Eksisterende jordbruksareal vil nesten alltid ha bedre kvalitet, enn jordbruksjord som blir flyttet.
Det vil si – slik NIBIO rapport VOL.9 nr. 38 ser det, samt Strategisk plan for Nordland 2025-2028 ser det – så vil jordflytting være siste alternativ for jordbruksareal som må bygges ned.

Kort om beitebruk:

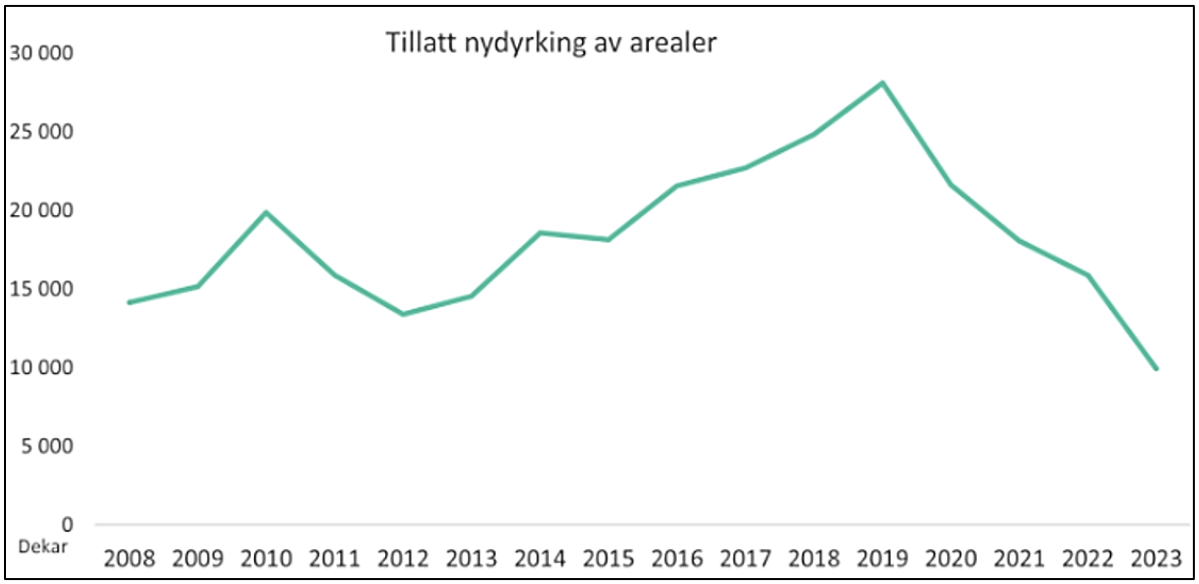
Beitebruksnæringa er Norges nest største utmarksnæring, sett bort ifra skogbruket. Vesterålen har blant annet en sterk beitebruksnæring, da mye av produksjonen i Vesterålen er sau og lam, samt at store deler av storfebesetningene benytter utmarksbeitet til ungdyr. For å sikre beiteområdene i utmark, er det viktig at arealene forvaltes på en god og tilstrekkelig måte.
Det er derfor viktig, at Hadsel og Sortland kommune ivaretar beiteressursene best mulig (dersom det oppstår spørsmål i forbindelse med en potensiell utbygging i utmark) ved mulig utbygging i utmark. Dette gjennom utarbeidelse av beitebruksplan eller annet gjennom annen planverk.

Om nydyrking av myr:

Myr er definert som areal med myrvegetasjon og et minst 30 cm tykt torvlag, som inneholder minst 40 prosent organisk materiale (*jf. NIBIO rapport VOL.:2, NR.:43, 2016*).
Myr bidrar med flere økosystemtjenester, som er definert som goder mennesker kan få av naturen. Forsynende økosystemtjenester fra myr er først og fremst bruk av torv til brensel, vekstmedium og i noen tilfeller, strømateriale i

husdyrrom. Myr bidrar blant annet med et stort biologisk mangfold som kan betraktes som en støttende økosystemtjeneste.
Dyrket myr utgjør en betydelig del av jordbruksarealet i Norge. Dyrket myr brukes nå hovedsakelig til produksjon av gras til slått. Myrjord er derimot mindre egnet til korndyrking, på grunn av sen opptørking om våren og fare for utlekking av nitrogen i siste del av vekstsesongen. Sett dette i betraktning – så er mesteparten av den dyrkbare myrjorda i Norge utenfor korndyrkingsområdene. Mesteparten av myrjorda er derfor rettet mot grasproduksjon.
Nydyrking av myr ble forbudt i 2020, av klimatiske hensyn. Forbudet ble gitt med mulighet for at kommunen kan gi dispensasjon i "særlige tilfeller". Dispensasjonsgrunner er om myrjorda er den eneste tilgjengelige dyrkingsressursen, eller om at myrjorda er brukets eneste tilgjengelige dyrkingsressurs.

Statistikken viser at de nye reglene har medført til lavere andel nydyrking av myr (Jf. LDIR 17.06.2024).

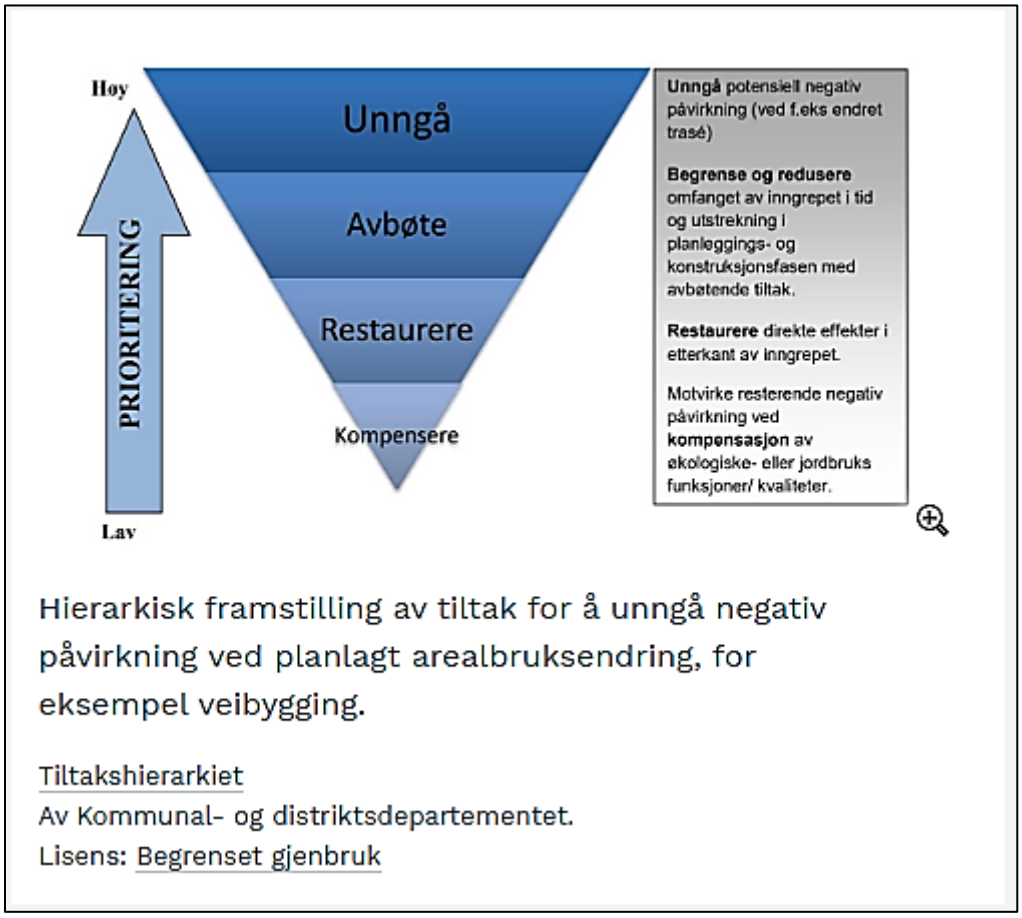
Ihht. § 5a i forskrift om nydyrking – gis det dispensasjon til nydyrking av myr i "*særlige tilfeller*". Det kan derfor dispenseres fra forbudet gjennom en helhetlig vurdering av gjeldende regelverk. Dette for blant annet som følge av nødvendig opprettholdelse av nødvendig drift.

Rundskriv 2025/1 og forskrift om nydyrking gir derfor føringer i hvordan forbudet praktiseres.

Om arealnøytralitet:

Arealnøytralitet viser til prinsippet om å bygge opp arealer av natur for å kompensere for tapt natur ved utbygging andre steder. Summen av dette, blir da det samlede arealet til natur som før. Arealendringer er derfor en av de største påvirkningsfaktorene for truede arter og naturmangfold.

Arealnøytralitet fremmer "forvaltning" over "forbruk" av areal. Dette kan for eksempel være gjenbruk av arealer gjennom fortetting i allerede utbygde områder, eller å gjenskape eller restaurere natur for å kompensere for habitatødeleggelse eller habitatfragmentering andre steder (JF. SNL, 07.07.25).

Hierarkisk framstilling av tiltak for å unngå negativ påvirkning ved planlagt arealbruksendring, for eksempel veibygging.

Tiltakshierarkiet
Av Kommunal- og distriktsdepartementet.
Lisens: Begrenset gjenbruk

6 Føringer for jordvernstrategien

En kommunal jordvernsstrategi bør inneholde de nasjonale, regionale og eventuelle lokale føringer som allerede er bestemt. Strategien skal blant annet bidra til mer langsiktighet i arealplanleggingen, samt øke kunnskapen om jordbruksarealene, og øke oppmerksomhet og interesse rundt jordvernet.

6.1 Nasjonale føringer

Stortinget vedtok i 2023 et nytt nasjonalt jordvernmål, som sier at den årlige omdisponeringen av dyrka jord ikke skal overstige 3 000 dekar, hvor målet skal være nådd innen 2025. Noe som innebærer at kommunene må føre en streng jordvernpolitikk i sin arealforvaltning[1].

6.2 Regionale føringer

Statsforvalteren i Nordland har utarbeidet en oppdatert strategisk plan for jordvern i Nordland for 2025 og 2028. Følgene mål er satt i den strategiske planen for jordvern i Nordland.

- *Dyrka jord skal ikke omdisponeres til andre formål:*
  Omdisponering av dyrka jord skal være mindre enn 100dekar i snitt per år for Nordland i perioden 2025-2028
- *Dyrkbar jord skal ikke omdisponeres til andre formål:*
  Omdisponering av dyrkbar jord skal være mindre enn 100dekar i snitt per år for Nordland i perioden 2025-2028.

Det er særlig viktig å beskytte arealer med dyrkbar jord av god kvalitet i områder med et godt lokalklima. Dyrkbar jord som ligger nær driftssenter og eksisterende jordbruksarealer har en særlig verdi.

- *Jordbruksarealene i Nordland skal drives:* Nordland skal i løpet av planperioden øke andel areal i drift.

I 2023 var 73% av det totale dyrkbare jordbruksjorden i fylket i drift, tallet for Norge var 88,0%. Når jorda drives opprettholdes produksjonsegenskapene til jorda. Driveplikten bidrar derfor til å bevare jordas fruktbarhet og sikre at den

[1] https://www.regjeringen.no/contentassets/5702218c68064c3d91694dabdb22edee/prop_121_s_20222023_lmd_korr02_vedl_09.pdf

brukes til matproduksjon i framtida. Driveplikten hindrer gjengroing og opprettholder et åpent kulturlandskap.

- *Beiteressursene i utmarka skal sikres for fremtidige generasjoner:* Viktige beiteområder i kommunene skal være kartfestet og synliggjort gjennom kommuneplanens arealdel og gjennom egne beitebruksplaner.

Nordland har utmarksbeiter med god kvalitet sett i forhold til resten av landet. For å beholde beitekvaliteten må disse brukes. Arealene må beites og ikke omdisponeres til andre formål.

6.3 Lokale føringer

Landbruksstrategi Vesterålen (2023-2031).

Kommunene i Vesterålen vedtok en felles landbruksstrategi i perioden 2023 til 2031. Følgende delmål er satt for strategien.

1. Verdiskapningen i landbruksnæringene skal samlet sett øke med 10% innen 2027 og 15% innen 2030 sammenlignet med 2020-nivå.
2. Produksjonsvolumet og arealet dyrket mark skal minst opprettholdes på om lag dagens nivå (innenfor endringsgrad på 5 %) i 2025 og 2030
3. Volumet av økologisk produksjon skal økes, både plantebasert og animalsk. Denne lokalmatproduksjonen må basere seg på lokale ressurser.
4. Antallet arbeidsplasser i landbruket skal opprettholdes på dagens nivå og det skal sikres god rekruttering. Kommunene må ha økt fokus på rekruttering til næringen og bidra til å legge til rette for generasjonsskifter. Sortland videregående skole – skolested Kleiva skal være en av bærebjelkene i utviklingen av det moderne landbruket i nord.
5. Lokalmat fra Vesterålen skal ha en tydeligere lokal geografisk profil.

En av tiltakene nevnt ang. Forprosjekt jordvernstrategi for hele Vesterålen. Hvor målet er "sikre jordbruksareal". Sett dette i betraktning - så er hovedmål-settingene i denne strategien å utvikle et landbruk som bidrar til økt verdiskapning og større bolyst i Vesterålen.

6.4 Jordvern – NIBIO

NIBIO har i rapport 9/2023 levert en omfattende rapport ang. Jordvern og begrunnelser til dette. Jf. Rapport 9/2003 *kunnskapsgrunnlag for norsk jordvernstrategi* samt rapport 72/2021 *jordvernets begrunnelser* ang. Jordvernets betydning for beredskap, samfunnssikkerhet og bærekraft.

I rapportene lanseres det et utvidet jordvernbegrep som forutsetning for å dyrke mat, opprettholde naturmangfold, regulere vannets kretsløp samt å binde karbon. Etter dagens kunnskap og erfaringer ser man at jordvern, også er en grunnleggende forutsetning for bærekraftig utvikling og norsk samfunns- og matsikkerhet. Videre anses jordvern som en grunnleggende forutsetning for bærekraftig utvikling og av norsk samfunns- og matsikkerhet.
Jordvern anses derfor som helst nødvendig i Norge. Samt at det i jordloven § 9, står at dyrka og dyrkbar jord skal ikke brukes til andre formål enn jordbruksproduksjon.

6.5 Lovgrunnlag

I hht. føringene for tildeling av midler fra Landbruksdirektoratet, så er et av målene å få redusere omdisponeringen av dyrka og dyrkbar jordbruksjord. Hvorav strategien skal bidra til en mer langsiktighet i arealplanleggingen, øke kunnskapen om jordbruksarealene, samt øke oppmerksomheten rundt jordvernet i kommunen.

Jordloven: Omdisponering, deling og driveplikt

Ihht. Jordlovens § 9 er utgangspunktet et forbud mot omdisponering av dyrka og dyrkbar jordbruksjord. Der formålet er å verne om produktive arealer og med jordsmonn, hvor loven legger til grunn for å sikre matproduserende areal. Omdisponering av jordbruksjord kan gis i særlige tilfeller hvor det blir tatt en samlet vurdering, der man finner at jordbruksinteressene må vike. Det er derfor viktig med en korrekt praksis av jordlovens § 9 – hvor minst mulig jordbruksjord skal omdisponeres til andre formål.
I hht. Jordlovens § 12 er utgangspunktet, at en landbrukseiendom ikke kan deles uten samtykke fra kommunen. Denne bestemmelsen har nær sammenheng med jordlovens formål om å sikre at arealressursene blir disponert på en måte som gir tjenlig variert bruksstruktur, med hovedvekt til bosetting – arbeid og driftsmessige gode løsninger.
Kommunene har også ansvarlig for oppfølging av driveplikten i hht. Jordlovens § 8. Der det ifølge loven – skal sikre at jordbruksareal skal drives. Der driveplikten er personlig og ligger da hos jordeier. Jordeieren kan velge å drive arealene selv eller leie arealene i en periode på minst 10 år. Jordeier har mulighet å søke fritak fra driveplikten til kommunen. Ved et vesentlig brudd på driveplikten kan

kommunen gi pålegg om å leie ut jordbruksjorden i en periode på 10 år. Statsforvalteren kan pålegge tvangsgebyr dersom driveplikten ikke oppfylles. Jordbruksareal som er regulert til annet formål enn LNFR, gjelder driveplikten inntil området blir avsatt til andre formål. Bakgrunn for driveplikten i hht. Jordlovens § 8, er knyttet til matsikkerhet, klima og befolkningsøkning som gjør det viktig med virkemidler som kan bidra til økt matproduksjon. Å holde jordbruksjord i hevd, er det derfor viktig å opprettholde tilgjengelig jordbruksjord i hht. Jordlovens § 8.

Virkemidler etter plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven avgjør i hovedsak hvilke arealer som kan omdisponeres til utbyggingsformål, mens jordloven gjelder for enkeltsaker som ligger innenfor areal som er regulert til LNFR *"Landbruks-, natur- og friluftsformål samt reindrift"* Kommunen som lokal planmyndighet har stor innvirkning på jordvernet i kommunen. Kommunene har blant annet ansvar for utarbeidelse en kommuneplan som legger de overordnede føringene. Det vil si at kommunen formulerer en samfunnsdel og arealplan, der det legges føringer for arealbruk innenfor kommunen. Plan- og bygningsloven legger derfor vekt på den planmessige delen av jordressursene i kommunen. Mens, jordloven stiller kravene til hvordan jordbruksressursene stiller.

7 Mål og delmål for jordvernet i Hadsel og Sortland kommuner

Hadsel og Sortland kommune har formulert følgende mål for jordvernet i kommunene. Der målet bygger på ubenyttet jordbruksjord og myr. Målet følges opp med delmål, og tilsvarende tiltak som skal bidra til å oppfylle hovedmålet:

Hovedmål jordvern:

Formålet med de mål som er nevnt er å styrke jordbruksressursene i Hadsel og Sortland kommune, gjennom en helhetlig og framtidsrettet forvaltning av jordbruksarealene. Strategien skal bidra til et robust produksjonsgrunnlag for landbruket ved å ta vare på egnet jordbruksjord, samtidig som verdifull dyrka og dyrkbar jordbruksjord beskyttes mot nedbygging. Dette ved å legge til rette for forsvarlig nydyrking av myr, bedre utnyttelse av jordflytting som jordvernverktøy, og tydelig oppfølging av driveplikten i hht. Jordlovens § 8. Følgende tre hovedmål er satt for jordvernstrategien i Hadsel og Sortland kommuner.

- **Hovedmål 1:**
  ***Sikre og øke produksjonsgrunnlaget gjennom bærekraftig nydyrking av dyrkbar myrareal i Hadsel og Sortland kommune* (ref. NIBIO kilden).**

- **Hovedmål 2:**
  ***Dyrka og dyrkbar jordbruksjord skal som hovedregel ikke omdisponeres til andre formål - omdisponering til "stedbunden næring" til landbruksproduksjon tillates etter en helhetsvurdering*.**

- **Hovedmål 3:**
  ***Sikre aktiv drift og langsiktig forvaltning av jordbruksareal gjennom tydelig oppfølging av driveplikten i hht. Jordlovens § 8 - Hadsel og Sortland kommune skal være en pådriver til skriftlige jordleieavtaler i hht. kravene til jordleieavtale*.**

Delmål jordvern:

Jordvernstrategien har utarbeidet fem konkrete delmål for å ivareta jordvernet, samt styrke jordbruksareal til produksjon i Hadsel og Sortland kommuner.

- **Delmål 1:**
  ***Ved en eventuell godkjenning av omdisponering av jordbruksjord, skal matjorda tas vare på - og gjenbrukes et annet sted i nærliggende område*.**

- **Delmål 2:**
  ***Produksjonsvolumet og arealet dyrket mark skal minst opprettholdes på om lag dagens nivå (innenfor endringsgrad på 5 %) i 2025 og 2030* (delmål fra landbruksstrategi i Vesterålen).**

- **Delmål 3:**
  Ny utbygging bør som hovedregel skje gjennom fortetting, og innenfor de arealer som allerede er avsatt til spredt bolig i kommunens arealplan.

- **Delmål 4:**
  Ved en eventuell jordflytting – skal Hadsel og Sortland kommune kreve matjordplan, der foretaksholders interesser blir ivaretatt.

- **Delmål 5:**
  Hadsel og Sortland kommune skal vurdere arealnøytralitet i tilstrekkelige områder. Samt sørge for å gjennomføre planvask av eksisterende planverk. Slik at tilgjengelige landbruksarealer ikke går tapt til andre formål.

8 Strategi og tiltak – slik skal strategien nå målene

Jf. Kapittel 2.4 "mulige tiltak og virkemidler for jordvernet" i veileder for utarbeiding av kommunal jordvernstrategi.

Dette kapittelet lyser seks konkrete forslag i hvordan strategien skal nå de målene som er satt:

1. ***Legge til rette for at tilgangen på jordbruksareal blir økt**, gjennom målrettet nydyrking, inkludert omdisponering av myrjord der dette kan forsvares miljømessig og agronomisk.*

2. ***Legge til rette for økt kartlegging av myrjordas kvalitet og dets potensiale,** samt vurdere tiltak som minimerer klimagassutslipp ved eventuell drenering av jordbruksjord.*

3. ***Etablere rutiner for jordflytting i forbindelse med utbyggingsprosjekter**, slik at verdifull jordbruksjord tas vare på og gjenbrukes lokalt.*

4. ***Det skal vurderes alternative forslag til plassering av tiltak innenfor dyrket og dyrkbar jordbruksjord.** Nødvendige driftsbygninger som kommer innenfor "stedbunden næring" vil vurderes. Kommunens landbruksforvaltning skal være involvert i alle planer som berører eller grenser til dyrket eller dyrkbar jordbruksjord.*

5. ***Andre tiltak som bidrar til redusert jordvern ihht. Jordlovens § 8 og § 9 skal unngås.** Andre tiltak som blant annet splitter opp, eller reduserer driftsgrunnlaget for det enkelte bruk skal unngås.*

6. ***Hadsel og Sortland kommune skal være en pådriver til landbruksnæringen for å holde dyrket og dyrkbar jordbruksjord i drift.** Dette ved å sikre konkret aktiv drift av dyrket og tidligere dyrket areal, og unngå nedbygging av slik jordbruksjord. Kommunen skal videre følge opp de arealer som er tatt ut av drift – og sørge for videre drift ihht. Jordlovens § 9.*

Referanser

https://www.nibio.no/tema/jord/jordkartlegging/jordsmonnkart

https://www.nibio.no/tema/jord/jordkartlegging/jordsmonnstatistikk

https://kart13.nibio.no/jordsmonnstatistikk/Jordsmonnstatistikk-1866.pdf

https://www.nibio.no/tema/jord/jordkartlegging/jordsmonnkart/hva-er-nytt-under-jordsmonnfanen-pa-kilden